

*старший викладач кафедри
початкової і дошкільної освіти
ПНПУ імені В.Г. Короленка*

РОЗВИВАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено стан проблеми адаптації дітей до дошкільного навчального закладу. А саме, протиріччя, які виникають під час адаптаційного процесу та висвітлені основні аспекти проведення констатувального експерименту, результати якого показали, що діти, які адаптується до дошкільного закладу, мають досить малий багаж знань. Тому вони потребують від дорослих педагогічної підтримки, яка проявлятиметься у захисті їх духовних і фізичних сил; допомозі у подоланні труднощів, які виникають у дитини; сприянні та взаємодії у різних життєвих та ігрових ситуаціях. Автором зроблено спробу визначити поняття «педагогічна підтримка» у контексті адаптації дітей до дошкільного навчального закладу. Схарактеризовано особливості організації розвивального середовища у системі педагогічної підтримки дітей. Представлено оздоровчий, емоційний і соціальний компонент адаптаційної програми, в яких даються практичні рекомендації щодо використання ігрових технологій у забезпеченні фізичного, психічного та соціального благополуччя дитини.

Ключові слова: педагогічна підтримка дітей, адаптація до дошкільного навчального закладу, розвивальне середовище, ігрові технології, діти дошкільного віку.

Бурсова Светлана Сергеевна

РАЗВИВАЮЩАЯ СРЕДА КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье отражено состояние проблемы адаптации детей к дошкольному образовательному учреждению. А именно, противоречия, которые возникают во время адаптационного процесса. Также освещены основные аспекты проведения констатирующего эксперимента, результаты которого показали, что дети, которые адаптируются к дошкольному образовательному учреждению, имеют довольно малый багаж знаний. Поэтому они требуют от взрослых педагогической поддержки, которая будет проявляться в защите их духовных и физических сил; помощи в преодолении трудностей, возникающих у ребенка; содействии ему и взаимодействию в разных жизненных и игровых ситуациях. Автором предпринята попытка дать определение понятию «педагогическая поддержка» в контексте адаптации детей к дошкольному образовательному учреждению. Охарактеризованы особенности организации развивающей среды в системе педагогической поддержки детей. Представлено оздоровительный, эмоциональный и социальный компонент адаптационной программы, в которых даются практические рекомендации по использованию игровых технологий в обеспечении физического, психического и социального благополучия ребенка.

Ключевые слова: педагогическая поддержка детей, адаптация к дошкольному образовательному учреждению, развивающая среда, игровые технологии.

Bursova Svitlana

LEARNING ENVIRONMENT AS A CONDITION FOR EFFECTIVE ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

The article deals with the issue of children's adaptation to the kindergarten. Namely, the contradictions that arise during the adaptation process and the main aspects of the experiment have been highlighted. Experimental results have shown that children in the process of adaptation to pre-school have very little knowledge base, therefore they need pedagogical support from adults, which will appear in protecting their spiritual and physical strength; the help to overcome the difficulties encountered in the child; promoting and interacting in various life and game situations. The author attempts to define the "pedagogical support" in terms of children's adaptation to the kindergarten. The peculiarities of learning environment in the system of pedagogical support for children have been determined. The health-improving, emotional and social components of adaptive programs, which give practical advice on using gaming technology to provide physical, mental and social well-being of the child, have been represented.

Keywords: pedagogical support for children, adaptation to the kindergarten, learning environment, gaming technology, pre-school children.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України прагнення батьків віддавати дитину до дошкільного закладу якомога раніше набуває великої актуальності. Одними з головних факторів цього є складні соціально-економічні проблеми, які спонукають матерів не тільки з раннього віку записувати дитину до дошкільної установи, але й не приділяти належної уваги першим тижням її перебування в дитячому садку. Усе це позначається на фізичному та психічному самопочутті дитини. Така ситуація вимагає прийняття організаційних педагогічних рішень, що пов'язані з підтримкою дітей, які адаптуються до нових соціальних умов. Одним із способів вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є впровадження у навчально-виховний процес педагогічної підтримки дітей, що адаптуються до дошкільного навчального закладу.

Разом із тим, діяльність вихователя з надання педагогічної підтримки в період адаптації стикається з такими протиріччями:

– ефективна реалізація педагогічної підтримки неможлива без залучення батьків, проте мало хто з них погоджується на виконання практичних рекомендацій вихователя з метою покращення перебігу адаптації;

– потребою дитини в наданні педагогічної підтримки в період пристосування її до нових соціальних умов та відсутністю розвиненої системи інформаційного і науково-методичного забезпечення цієї діяльності;

– потребою сучасного суспільства у впровадженні нових технологій (ігрових, естетотерапевтичних, здоров'язбережувальних та ін.) та відсутністю кваліфікованих спеціалістів, які мають профільну підготовку.

Для виявлення сучасного стану та перспектив упровадження педагогічної підтримки у навчально-виховний процес дітей, що адаптуються, нами був проведений констатувальний експеримент. Технологія експерименту передбачала виявлення таких аспектів: специфіки роботи вихователя в адаптаційному процесі та особливості залучення батьків до нього, сформованості розвивального середовища та його ігрового потенціалу.

Аналіз бесід та анкетувань вихователів показав, що незважаючи на реформування дошкільної освіти, здійснення вихователями педагогічної підтримки дитини раннього віку в період адаптації до дошкільного навчального закладу не лише не реалізується, але й не виноситься окремим завданням у плануванні освітньо-виховної роботи груп дітей раннього віку. Аналіз планів освітньо-виховної роботи з дітьми в адаптаційний період у дошкільних закладах дав змогу виявити, що робота в цьому напрямку ведеться епізодично, методи та прийоми роботи щодо полегшення процесу адаптації та відстеження їх результатів, як правило, не передбачені плануванням та не проводяться. У більшості випадків робота зводиться лише до індивідуального консультування батьків.

Проведене анкетування батьків, метою якого було визначити їх роль та вплив на дитину в період адаптації її до нових умов дошкільного закладу, показало, що більшість із них попередньо були ознайомлені з роботою дошкільного закладу та готували дитини до вступу до нього, теоретично знають особливості протікання адаптаційного процесу, але їм бракує знань із практичної допомоги дитині в подоланні адаптаційних труднощів. З анкетних даних було помічено, що вихованням дитини в сім'ї та її підготовкою до відвідування дошкільного закладу в основному займаються мами чи бабусі.

При аналізі розвивального середовища груп було виявлено наявність та сформованість усіх осередків, які відповідають матеріально-технічним, санітарно-гігієнічним, психолого-педагогічним вимогам. Для виявлення особливостей його ігрового потенціалу, який сприятиме покращенню перебігу адаптації, нами було проведено дослідження за такими педагогічними аспектами:

- зацікавленість батьків і вихователів в області ігрових технологій;
- знання про ігрові технології та їх можливості;
- усвідомлення батьків та вихователів впливу гри на адаптацію дитини;
- ступінь включення дітей в ігрові ситуації.

При спостереженні за дітьми в ігровій діяльності, нами було помічено, що в більшості випадків діти граються на самоті або об'єднуються у невеликі групи, ігри обирають за уподобанням. Частіше це ігри з конструктором, ляльками, іграшками-транспортном. Ігрові технології, які б полегшили процес пристосування дітей до нового середовища, не проводяться.

Сучасні дослідження в галузі психології та педагогіки підтверджують надзвичайне значення дитинства в житті людини. Психічні травми, які дитина може пережити в дитинстві (особливо травми, які вона може отримати в період адаптації до ДНЗ), непомітно для неї формують її доросле життя. Науковці виділяють досить ефективний шлях педагогічного впливу на дитячу особистість – це проникнення в дитинство через гру. Так, досить широко в сучасній дошкільній освіті використовуються різні ігрові технології, які покликані розвивати фантазію та образне мислення, вміння відчувати інших людей та передавати емоції; формувати фізичні і психічні здібності, пізнавальну діяльність, волю, уміння володіти собою. Гра має також і естетичний характер. Вона є не примусовою, а вільною та творчою. У грі дитина духовно стверджується, і це приносить їй особливу насолоду вже самим процесом гри.

Зважаючи на вище сказане, нами було висунуте припущення, що включення в розвивальне середовище ігрових технологій допоможе суттєво оптимізувати процес педагогічної підтримки дітей у період адаптації дошкільного закладу.

Мета цієї статті – розкрити сутність включення ігрових технологій у розвивальне середовище, що виступає однією з основних умов педагогічної підтримки дітей у період їх адаптації до дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи дошкільний навчальний заклад як один з перших соціальних інститутів, ми можемо говорити, що він покликаний забезпечити входження дитини у соціальний світ, сприяти становленню особистості дитини у ньому. Перебуваючи у ньому дитина формує свою індивідуальність, розвиває свої творчі здібності, вчиться поводити себе з ровесниками та дорослими людьми. Проте, прихід дитини до дитячого садка супроводжується рядом труднощів, які перешкоджають їй адаптуватися до нових умов, порушуючи процес адаптації. Це може призвести до різноманітних коливань в соматичному стані і психічному статусі, зниження рівня комунікативних, соціальних навичок та навичок самообслуговування, емоційних зрушень у вигляді істерик, плачу, невміння налагоджувати контакти з іншими дітьми групи та дорослими, порушення сну та апетиту.

Як свідчать бесіди та анкетування вихователів та батьків новоприбулих дітей лише 42% дітей легко адаптуються до нових умов. Такі діти мають гарний настрій, гарне самопочуття, задоволені від проведеного у дитячому садку часу, із задоволенням грають разом з іншими дітьми, відкликаються на прохання дорослих. Близько 35% дітей мають адаптацію середнього рівня. До такої категорії ми відносимо дітей, у яких спостерігається чергування бажання і небажання ходити до дитячого садка, задовільного сприйняття життя в дошкільному закладі – з незадовільним, гарного настрою – з поганим і таке інше. Нами виявлено 23% дітей з ознаками «важкої»

адаптації. Вони мають поганий настрій, вередують, відмовляються грати з іншими дітьми, не реагують на прохання та поради вихователів.

Вирішенню проблем оптимізації процесу адаптації дітей дошкільного віку, створення умов оптимального розвитку дошкільників, розробки методик та технологій забезпечення оптимального фізичного, соціального та психологічного благополуччя дитини присвячено багато сучасних психолого-педагогічних досліджень. Однак, проблема педагогічної підтримки дітей у період адаптації їх до дошкільного навчального закладу не була предметом спеціального дослідження і на сьогодні залишається не вирішеною в теорії та виховній практиці.

У контексті нашого дослідження, *педагогічна підтримка* представляє собою поліфункціональну діяльність вихователя, спрямовану на виявлення та подолання труднощів адаптаційного процесу, розвиток та формування особистості дитини. Ефективність її організації у навчально-виховному процесі дошкільного закладу неможлива без дотримання ряду умов. Серед них пріоритетну роль відіграють гуманний характер стосунків суб'єктів навчально-виховного процесу, професійна компетентність педагогічного колективу, єдність вимог до дитини в сім'ї та в дошкільному навчальному закладі та формуванні розвивального середовища.

Особливу увагу ми приділяємо правильній організації розвивального середовища. Правильно організоване розвивальне середовище має слугувати збагаченням та урізноманітненню дитячої діяльності, розвитку активності дитини, її індивідуальності, здатності діяти за власним бажанням та самостійним вибором, створення належних умов у дошкільних установах для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психічного, соціального), сприяти її соціалізації тощо. Розвивальними слід вважати умови, які підживлюють природні сили дитини, сприяють реалізації нею своїх потенційних можливостей, збагачують знанням та практичними навичками, вдосконалюють їх, забезпечують усвідомленість, культурність, міцність; позитивно впливають на становлення особистісного досвіду, формують реалістичні образи світу та власного "Я", елементарну систему морально-духовних цінностей, корисні гармонійному розвитку, базуються на знанні вікових та індивідуальних можливостей вихованців.

Апробації розробленої нами системи педагогічної підтримки дітей було присвячене комплексне дослідження, якому передувала розробка авторської адаптаційної програми. Адаптаційна програма є системним утворенням і повинна включати в себе наступні компоненти: оздоровчий, емоційний і соціальний.

Оздоровчий компонент. Необхідність оздоровчого компонента у системі педагогічної підтримки дітей раннього віку обумовлений тим, що вступ дитини у дитячий садок супроводжується рядом порушень у їх психічному та фізичному здоров'ї, нервовій системі, спостерігаються зрушення і в деяких вегетативних реакціях, а саме: втрачається вага, загострюються алергічні реакції, дитина часто хворіє тощо. Оздоровчий компонент передбачає застосування вихователем елементів ігрових технологій, які мають на меті захистити дитину від зовнішніх чинників, що погіршують її самопочуття (часті вірусні захворювання, нервове збудження) та внутрішніх чинників, що блокують активність дитини (страх по відвідуванню ДНЗ, бути покинутою батьками, не прийнятою колективом). Лише за умови фізично та психічно здорової дитини можливе її навчання, виховання та розвиток. Так, при подоланні порушень у нервовій системі вихователь використовує елементи кольоротерапії, імунної гімнастики; порушення психічного здоров'я – елементи музикотерапії, казкотерапії.

Велику увагу вихователю необхідно також приділити роботі з батьками. А саме, проведення бесід про дотримання режиму дня вдома, організації рухливих ігор на

повітрі; надання рекомендацій батькам щодо використання ігрових технологій після сну та рекомендацій щодо залучення дітей до колективних ігор.

Емоційний компонент. Він передбачає формування позитивного ставлення новоприбулої дитини до відвідування дошкільного закладу, спілкування з однолітками та вихователем, спокійне розлучення з батьками у ранішній час та з однолітками у вечірній. Емоції відіграють важливу роль в організації та закріпленні поведінки дитини. Вони формують у неї умовиводи про те, як слід поводити себе в даній ситуації; впливають на сприйняття дитиною тих чи інших подій, явищ, людей; певним чином впливають на пізнавальні процеси, що в свою чергу є основою формування особистості [1, с.23]. Тому вихователю у період адаптації дітей раннього віку необхідно формувати розвивальне середовище, яке б було емоційно комфортним, передбачало б формування довірливих відносин з дітьми та вихователем. Педагогові необхідно допомогти дитині вибрати той вид діяльності, чи ту гру, яка найбільше зацікавить дитину, залучить її до колективної та пізнавальної діяльності. У такій ситуації, вихователю слід звернутися до ігор, метою яких є налагодження позитивних контактів, розвиток навичок спільної діяльності, вміння розуміти емоційний стан іншої дитини, розвиток почуття єдності, згуртованості тощо.

Соціальний компонент. Прихід дитини до дошкільного навчального закладу позначається не лише на її здоров'ї, емоціях, комунікативних навичках, а й на реалізації своєї потреби виявити себе як особистість.

В результаті досліджень, проведених психологом Яценко Тетяною Василівною, було встановлено, коли у дітей найяскравіше проявляється криза трьох років, на який період припадає її пік і коли симптоми кризи йдуть на спад (табл. 1)[6].

Таблиця 1

Особливості протікання кризи трьох років

Симптоматика кризи						
Вік	Негативізм	Упертість	Примхливість	Свавілля	Знецінювання	Протест-бунт
2,3-2,6	80%	100%	60%	100%	40%	20%
2,7-2,9	25%	100%	100%	100	100%	50%
2,10-2,12	33%	100%	66%	100%	33%	0%
3,0-3,2	80%	60%	80%	60%	20%	0%

Як бачимо, симптоми кризи трьох років (за Л.С. Виготський – криза відносин) перепадають саме на період адаптації дітей раннього віку до дошкільного навчального закладу. Її проявами є негативізм, упертість, примхливість, свавілля, знецінювання, протест-бунт. Саме ці прояви заважають дитині пристосуватися до соціуму, оволодіти суспільними формами і засобами діяльності. У такій ситуації вихователю необхідно добирати ігрові технології, необхідною умовою яких, було б створення ситуації успіху, де б дитина не лише обрала діяльність, а й мала позитивні результати. Так, слід звернути увагу на ігри з піском. Вони допоможуть зрозуміти проблеми, що виникають у дитини, але які вона не може озвучити у реальному світі. Також, сприяють адаптації дітей у суспільстві ігри з гудзиками. Вони формують почуття самостійності, впевненості; розвивають дрібну моторику рук, що безпосередньо впливає на розвиток мови та мислення; розвивають пізнавальні та психічні процеси.

Констатувальний етап дослідження показав, що діти, які адаптується до дошкільного закладу, мають досить малий багаж знань. Тому вони потребують від дорослих педагогічної підтримки, яка проявлятиметься у захисті її духовних і фізичних сил; допомозі у подоланні труднощів, які виникають у дитини; сприянні та взаємодії їй у різних життєвих та ігрових ситуаціях.

З даних, що наведені у табл.2 видно, що включення в розвивальне середовище ігрових технологій не лише покращує емоційний стан дітей, але й сприяє фізичному і мовленнєвому розвитку, формуванню пізнавальної активності, розвитку психічних процесів та образотворчої діяльності, оволодіння дитиною ігровими діями.

Таблиця 2

Характеристика особистісного розвитку дитини після включення ігрових технологій у розвивальне середовище

Показники особистісного розвитку дитини	Рівень прояву, %			
	Початковий етап		Заключний етап	
	Експ.група	Контр.група	Експ.група	Контр.група
Фізичний розвиток	41	30	46	32
Мовленнєвий розвиток	18	22	28	22
Пізнавальна активність	26	28	36	30
Психічні процеси	19	17	25	18
Образотворча діяльність	15	18	17	18
Ігрові дії	32	35	43	36

Завданням організації розвивального середовища у нашому дослідженні постало у зв'язку з необхідністю забезпечення належних умов для полегшення протікання процесу адаптації дітей раннього віку. Враховуючи особистісно-орієнтовану модель виховання дітей дошкільного віку, вихователів необхідно організувати так розвивальне середовище, щоб кожна дитина, за бажанням, могла знайти собі місце для заняття та індивідуальної діяльності. Також, необхідно звернути увагу на розвиток тих умінь і навичок, недосконалість яких порушують процес адаптації.

Висновки. У ранньому дитинстві відбувається становлення і розвиток усіх психічних процесів дитини – сприймання, пам'яті, мислення, уяви. Вона дізнається про навколишні предмети, засвоює способи дій у побуті, грі, на заняттях, починає орієнтуватися у формі, кольорі, величині, оволодівати активним мовленням. Тому, для кращого всебічного розвитку дитини вихователів слід використовувати у своїй педагогічній діяльності ігрові технології.

Ігрові технології ефективні тим, що через гру ми можемо дізнатися про дитину (її настрій, уподобання, комунікативні вміння, задоволеність чи незадоволеність іншими дітьми). Діти не можуть вільно описувати свої почуття, переживання, потреби, мрії. Тому вихователів дуже важливо організувати середовище так, щоб у дитини була змога їх «програти». А вихователь, у відповідь, допоможе їй самовизначитися та пристосуватися до оточуючої дійсності. Саме гра дає якісні зміни в психічному розвитку дитини. Використання у роботі з дітьми ігрових технологій, які містять елементи кольоротерапії, музикотерапії, казкотерапії, формує в них естетичні смаки, судження, еталони. У грі формується емоційна стійкість, адекватна самооцінка своїх можливостей, що згодом призведе до формування вміння співвідносити свої бажання з реальними можливостями та до адаптації дитини в новому середовищі.

Отже, запропонована організація розвивального середовища в адаптаційний період кваліфікується як активна взаємодія двох суб'єктів освітнього процесу – дитини, яка адаптується до нового оточення, та вихователя, який сприяє активності особистості дитини, її зусиллям заради побудови власної комфортної життєдіяльності. Грамотно, науково обгрунтовано організоване середовище є джерелом всебічного, гармонійного та ефективного розвитку особистості дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості: навч. посібник для вузів /О.Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 256с.
2. Пятница Т.В. Развивающая череда дошкольного учреждения: пособие для педагогов учреждений, обеспечивающих получение дошкольного образования / Т.В. Пятница. – 2-е изд. – Мозырь ООИД «Белый Ветер», 2009. – 291с.
3. Резніченко І.Ю. Створення розвивального життєвого простору у групових приміщеннях дошкільного закладу / І.Ю. Резніченко // Практика правління дошкільним закладом освіти. – 2011. – №1. – С. 34-40
4. Рогальська І.П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Монографія / І.П. Рогальська. – К. : Міленіум, 2008. – 400с.
5. Стреж Л. Сходинки адаптації дітей раннього віку / Людмила Стреж. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128с.
6. Яценко Т.В. Криза трьох років та її вплив на формування особистості дошкільника [Електронний ресурс]/ Т.В. Яценко. - Режим доступу <http://yatsenkot.narod.ru>kriza.doc